

31. **Скурат К. Е.** Сношения Болгарской Православной Церкви с Русской // История Поместных Православных Церквей / К. Е. Скурат. – М., 1994. – Т. 1.
32. **Станкевич В. Л.** Україна і болгарське національне відродження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / В. Л. Станкевич. – Донецьк, 1998.
33. **Тимошенко Ю.** Відновлення незалежної Болгарської церкви та Україна / Ю. Тимошенко // Київська старовина. – 2004. – № 4. – С. 34–37.
34. **Тимошенко Ю. О.** Діяльність українського суспільства в становленні незалежної болгарської церкви / Ю. О. Тимошенко // Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Наукові записки: Історичні науки. – К., 2000. – С. 75–79.
35. **Тимошенко Ю. О.** Українсько-болгарські відносини у 90-х рр. XX століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / Ю. О. Тимошенко. – К., 2004.
36. У Посольстві України у Болгарії відкрилася виставка «Болгарська ікона». 11.03.2009 // Релігія та культура [Електронний ресурс] // <http://www.ukrinform.ua/ukt/order/?id=788903>
37. Хронология на разкола в Българската Православна Църква от създаването му до днес [Електронний ресурс] http://www.pravoslavieto.com/.../razkol_chronology.htm
38. Церковный вестник. – 2009. – № 20. – октябрь. – С. 3.
39. Церковный вестник. – 2009. – № 5. – март. – С. 3.
40. **Цыпин Владислав**, протоиер. История Русской Церкви. Книга девятая. 1917–1997 / Владислав Цыпин. – М., 1997.
41. **Шкаровский М.** Советская церковная политика в причерноморских странах в 1944–1953 гг. / М. Шкаровский. [Електронний ресурс] <http://www.bogoslov.ru/persons/302151/index.html>
42. **Шкуратова И. В.** Советское государство и Русская православная церковь: проблемы взаимоотношений в области внешней и внутренней политики в послевоенные годы / И. В. Шкуратова. – М., 2005.

Надійшла до редколегії 08.12.2009.

УДК 94(497.17)»2001»

В. І. Яровий

Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка

ДІЄВІСТЬ АЛБАНСЬКОГО ЧИННИКА НАПЕРЕДОДНІ ТА В ПЕРІОД МІЖЕТНІЧНОГО КОНФЛІКТУ 2001 р. В РЕСПУБЛІЦІ МАКЕДОНИЯ

Висвітлено значення албанського чинника в міжетнічному конфлікті 2001 р. в Республіці Македонія.

Ключові слова: Республіка Македонія, криза, конфлікт, суперечності, національні меншини, конституція, албанці, македонці.

Освещено значение албанского фактора в межэтническом конфликте 2001 г. в Республике Македония.

Ключевые слова: Республика Македония, кризис, конфликт, противоречия, национальные меньшинства, конституция, албанцы, македонцы.

The article is devoted to the definition of the role of Albanian factor in ethnic conflict in 2001 in Republic of Macedonia.

Key words: Macedonia Republic, crises, conflict, controversials, national minorities, Constitution, Albanians, Makedonians.

Міжетнічний конфлікт 2001 р. в Республіці Македонія фактично підсумував відносно спокійне перше десятиліття незалежності цієї пост-югославської держа-

ви, хоча в цей період заселена албанцями північно-західна частина країни неодноразово ставала ареною міжетнічної напруженості.

Характер і зміст міжетнічних відносин у Македонії мають історичні підґрунтя, значна частина яких має витoki з періоду існування Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія (СФРЮ). У той період – на етапі етно-політичних суперечностей – стали накладатися нові, які згодом перетворилися на конфлікти. З іншого боку, необхідність модифікації політики керівництва СФРЮ у сфері національної політики значною мірою вплинула на стан міжетнічної ситуації в країні. Так, згідно конституції Македонської Народної Республіки (1946) національним меншинам надавалися права на захист свого культурного розвитку та вплив на «користування власними мовами». Водночас заборонялося надання привілеїв та обмеження прав громадянина в залежності від етнічної расової та конфесійної належності. За конституцією Соціалістичної Республіки Македонія (СРМ) (1963) визначалося, що «македонський народ, народності та етнічні групи мають рівні права та обов'язки». За конституцією СРМ (1974) республіка визначалася як «національна держава македонського народу та держава албанської й турецької народностей». Однак, незважаючи на зазначені конституційні положення наростаючий албанський націоналізм змушував тодішню македонську владу закривати в школах класи з албанською мовою навчання, скорочувати видавництво албанських періодичних видань та ін.

Етнічний склад населення Македонії завжди відрізнявся неоднорідністю, де поряд зі слов'янами-македонцями проживали албанці, турки, серби, роми, валахи та інші народності. За підсумками перепису 1994 р. 66,5 % (1,378 тис. осіб) населення склали македонці, 21 % (понад 427 тис.) – албанці, 4 % – турки, 2,2 % – роми, 2,1 % – серби, 2,4 % – ін. Етнічна стратифікація населення країни була спричинена соціально-політичними, демографічними та міграційними процесами впродовж тривалого часу. Зміни в етнічному складі населення Македонії підтверджують тенденцію про те, що македонці хоча і продовжують зберігати кількісну перевагу над представниками інших етнічних груп (на рівні 64–66 %), проте цей показник неухильно зменшується. Конфесійно населення Македонії поділяється на християн (68,3 %, з них православних – 66,3 %), мусульман (30 %). Албанське населення зосереджене в північно-західних регіонах країни та в Скоп'є.

Упродовж першого десятиліття існування незалежної македонської держави чисельність албанського населення невпинно зростала. Цьому сприяв високий рівень народжуваності, цей показник майже в шість разів вищий, ніж у македонців. На скорочення питомої ваги чисельності македонців впливав високий рівень еміграції македонської молоді. Важливу роль відігравав також приток албанського населення ззовні. Зважаючи на традиційну мобільність албанців, наприкінці ХХ ст. до Македонії різко зріс потік албанського населення з сусідньої Албанії, яке рятувалося від жахливого соціально-економічного становища та громадянської війни, а потім з Косова, де загострився міжетнічний конфлікт.

Особливої гостроти набула проблема албанських біженців з Косова в період військової операції НАТО проти Союзної Республіки Югославії (СРЮ) у березні–червні 1999 р. У надзвичайно короткий строк з майже 800 тис. албанських біженців Македонія приймала біля 240 тис. осіб [29, р. 235], більшість з яких потім повернулися додому. Однак, після введення військ НАТО до Косова відносно вільне пересування албанців до Македонії не припинялося.

Для полікультурного македонського суспільства характерний ентоцентризм, який виявлявся в різних сферах життя, й у першу чергу, в упередженому ставленні до змішаних шлюбів, конфесії, традицій тощо. Так, найбільш ізольованими по відношенню до інших етнічних громад були албанці; македонцям також були притаманні значні етнічні упередження; турки навпаки відрізнялися певною відкритістю й толерантністю тощо. Засновники незалежної македонської держав-

ності прагнули створити модель демократичного суспільства з можливостями забезпечення рівних прав для всіх етнічних громад. У преамбулі конституції РМ (1991) країна визначалася як «національна держава македонського народу, яка забезпечує рівні громадські права та співіснування македонців з албанцями, валахами, турками, ромами та ін.» [11, с. 158].

І хоча преамбула конституції РМ носить декларативний характер, і не є нормативною частиною основного закону, в ній зосереджені певні змістовні суперечності. Фактично незалежна Македонія як держава утверджувалася на несумісних принципах. Так, згідно концепції «консолідаційного націоналізму» титульна нація македонців не тільки наділена суверенними правами, а й займає привілейоване місце в суспільстві. Але згідно декларованого «громадського принципу» всім іншим громадянам (незалежно від національного походження) надавалися «суверенітет та рівні права» [6, с. 219]. Якщо згідно конституції СРМ (1974) македонці та інші народності жили у «власній державі», то в умовах незалежності представники нацменшин фактично опинялися у «чужій державі», яким згідно положень конституції РМ (1991) гарантувалися рівні громадянські права. Однак, термін «нацменшина», щоб не складалось враження про пріоритет окремих етнічних груп, був замінений на «національність».

Громадянам Македонії згідно конституції РМ (1991) надавалися рівні права і свободи незалежно від статі, раси, кольору шкіри, національного і соціального походження, політичних і релігійних переконань, майнового стану і соціального статусу. Основний закон гарантував свободу віросповідання, відокремлення церкви від держави, рівноправність усіх конфесій та релігійних об'єднань. Фіксувалося також право вільного вираження національної належності, гарантувався захист етнічної, культурної, релігійної ідентичності та право розвивати національну самобутність і мати етнічні атрибути. Ці права підтверджувалися законами: «Про перепис населення» (формуляри повинні друкуватися двома мовами), «Про посвідчення особи» (в документі ім'я та прізвище представника будь-якої «національності» писати двома мовами) та ін.

Згідно конституції РМ нацменшини отримали змогу створення культурно-мистецьких наукових та інших товариств, а також здобувати початкову і середню освіту рідною мовою. Обов'язковим визначалося вивчення державної мови – македонської. Зважаючи на гетерогенність етнічного складу населення створювалася Рада з міжнаціональних відносин (РВМ), до якої входили: голова Зборів РМ та по два представники від кожної етнічної групи. Рада готувала на розгляд парламенту пропозиції стосовно міжетнічних відносин в країні.

Використання власної мови нацменшинами (у якості службової) та інші надані конституційні права, не ототожнювалися з державотворчою титульною нацією. Фактично нацменшинам заборонялося створення власних державних структур в Македонії, а також відділятися від неї для створення власного державного утворення або з метою «об'єднання із іншою державою» [26, с. 49].

Концепція побудови міжетнічних відносин в країні була продекларована першим президентом Македонії К. Глігоровим та визначалася категоріями «співжиття і рівність» на основі спільних зусиль усіх етнічних общин у розвитку македонської держави. Здійснення її передбачалося не через асиміляцію, а через політику інтеграції нацменшин до громадянського суспільства та збереження етнокультурних особливостей.

У перші роки незалежності в Македонії було зареєстровано майже 60 політичних партій, п'ятнадцять з яких репрезентували інтереси албанців та інших нацменшин. Найбільшим впливом користувалися Демократична партія албанців (ДПА) і Партія демократичного процвітання (ПДП). Після парламентських виборів 1994 р. була укладена угода між Соціал-демократичним союзом Македонії (СДСМ) і албанською ПДП про створення коаліційного уряду, який став здійсню-

вати політику «національної єдності», що сприяло встановленню певної стабільності у міжетнічних відносинах.

Македонські політичні сили добре усвідомлювали глибину існуючих суперечностей й тому свідомо намагалися зберігати злагоджений стан міжетнічних стосунків. Однак, цьому заважали існуючі протиріччя між різними албанськими політичними силами, відносини яких з македонською владою відзначалися напруженістю. Незадоволення викликав стан у різних сферах суспільного життя, в першу чергу, існуюча нерівність в правах і можливостях албанців у порівнянні з македонцями в соціально-економічній сфері. Так, майже 85 % усіх робочих місць в країні належали македонцям, і лише 9,5 % – албанцям. В економіці склалася своєрідна система розділення праці: албанці були слабо представлені в державному секторі, але відігравали значну роль в приватному, й тому контролювали питому вагу тіншового бізнесу. Доля албанців у державних органах влади складала 3 % [7, с. 1].

Албанське населення Македонії проявилось як згуртована, національно-свідома та достатньо політично активна суспільно-національна громада, радикалізація вимог якої стала активно проявлятися вже в період процесу дезинтеграції СФРЮ. Так, один з варіантів вирішення «албанського питання» передбачав реалізацію ідеї створення «Великої Албанії», до якої повинні були увійти території Албанії, Косова та Західної Македонії. У квітні 1991 р. албанські політичні сили виступили проти проведення перепису населення Македонії [3, с. 12]. У вересні 1991 р. албанське населення фактично бойкотувало референдум про незалежність Македонії [17, с. 3]. У листопаді 1991 р. депутати Зборів РМ від албанських партій, зважаючи на відмови надання албанцям «державного статусу» та визнати албанську мову другою офіційною, голосували в парламенті проти прийняття конституції РМ [16, с. 3]. Ця ж група албанських депутатів направила меморандум учасникам Міжнародної конференції по Югославії, в якому містилися основні вимоги албанців, у першу чергу, надання їм державотворчого статусу [12, с. 165]. Наприкінці грудня 1991 р. албанські партії направили лист до керівництва ЄС про невиконання урядом Македонії критеріїв щодо міжнародного визнання країни.

Депутати провідних албанських партій (ПДП, НДП) 2 січня 1992 р. представили на розгляд Зборів РМ «Декларацію про рівноправність албанського населення Македонії». У документі було запропоновано здійснення таких змін державного устрою країни: всі громадяни (як окремі особистості, так і громади) проголошуються рівноправними та мають однакові права і зобов'язання; організація та діяльність органів місцевого самоврядування здійснюється виключно на підставі підсумків виборів; етнічний склад Зборів РМ береться за основу при формуванні всіх органів державної влади; визнання албанської та турецької мов в якості державних; досягнення консенсусу при вирішенні питань у сфері міжетнічних відносин. Однак, зважаючи на суперечність положенням конституції РМ «Декларація» була відхилена депутатами Зборів.

Основні політичні партії Македонії не мали чітко сформованих загальнодержавних соціальних позицій і значною мірою були етнічно орієнтованими. Більшість з них представляла інтереси лише власної етнічної общини, що ускладнювало конституційний діалог і співпрацю у політичному суспільстві. Концепції провідних партій країни щодо змісту державності поділялися таким чином: Македонія – це національна держава македонського народу, який виступає носієм державного суверенітету, однак, усім етнічним групам і національним меншинам гарантуються громадянські права (Внутрішня македонська революційна організація – Демократична партія македонської національної єдності (ВМРО – ДПМНС)); македонська держава – це «співтовариство національних колективів–громад», громади формуються лише тими етнічними групами, які ма-

ють всі характерні ознаки народності: спільна історія, писемність, мова, культурні традиції, територіальна компактність розселення, «етнічні колективи» є носіями державного суверенітету (албанські ПДП, НДП); Македонія є громадянською державою, в якій народ виступає суб'єктом та носієм державного суверенітету (Соціал-демократичний Союз Македонії (СДСМ), Ліберальна (ЛП) та Соціалістична (СПМ) партії) [14, с. 41].

Серед албанського населення 10–11 січня 1992 р. був проведений таємний референдум, майже всі учасники якого висловлювалися за утворення «політично-територіальної автономії Західної Македонії». Підсумки референдуму були визнані нелегітимними і скасовані парламентом. На початку квітня 1992 р. на мітингу албанців, організованому ПДП було проголошено республіку «Іліріада» [18, с. 3]. Албанські вимоги надання територіально-політичної автономії мали започаткувати процес на шляху до відокремлення від Македонії. Улітку 1994 р. були заарештовані та засуджені організатори створеної восени 1991 р. підпільної албанської організації «Штаб національної оборони» з власними паравійськовими утвореннями під назвою «Всеалбанська армія». Метою цього руху була зміна конституційно-державного устрою Македонії [23, с. 2].

Серед етнічних македонських політичних утворень Македонський національний фронт (МНФ) виступав за побудову «національної держави македонського народу та національностей, що живуть в ній», а також за втілення національних ідеалів македонців як самобутньої нації та протидії «сербському і болгарофільському верховизму» [15, с. 241].

Найбільший вплив серед албанського населення мали ПДП і НДП. Для здійснення поставлених цілей ПДП використовувала тактику «малих кроків», а НДП надавала перевагу рішучим діям із застосуванням політичного насилля і тероризму. «Програмою мінімум» албанських партій були такі вимоги: визнання албанської мови в якості офіційної мови Зборів РМ, а також серед населення в регіонах зі змішаним етнічним складом; надання албанській меншині конституційного статусу державотворчого народу; вільне використання національної символіки; легалізація альтернативного албанського університету в Тетово [25, с. 6].

Певні розбіжності між провідними албанськими партіями стали проявлятися під час парламентських виборів 1994 р. ПДП значно радикалізувала програмні засади, вимагаючи федералізації македонської держави. У 1995 р. з ПДП відділилося радикальне крило, яке було перетворено на Партію Демократичного Процвітання Албанців (ПДПА), яка визначала себе не громадянською, а національно-албанською. У 1997 р. відбулося об'єднання ПДПА і ПДП та утворення Демократичної Партії Албанців (ДПА), яку очолив А. Дефері [19, с. 3].

Основною метою «програми максимум» албанських партій було створення політичної і територіальної автономії албанців, що у перспективі ставала запорукою остаточного вирішення «албанського питання» взагалі. У запропонованому ПДПА – НДП в 1997 р. проекті конституційних змін передбачалося повернення положень конституції СРМ (1974) «про державотворчий статус» албанського народу в Македонії; визнання албанської мови другою державною; прийняття законів «Про вищу освіту», «Про рівноправність мов і національних меншин», «Про використання прапорів національних меншин», «Про рівноправне представництво нацменшин у виконавчих та адміністративних органах влади», «Про зміни і доповнення закону про громадянство» [9].

Згодом ДПА додала до вже висунутих програмних вимог такі: переведення держави на ґрунт двоетнічності; запровадження двопалатного парламенту; узгоджене розглядання питань міжетнічних відносин; введення посади віцепрезидента за албанською квотою.

Однак, якщо македонські етнічні партії виступали за унітарний характер держави, то албанські – за її федералізацію. Так, у виборчих програмах кандидатів

від албанських політичних партій на президентських виборах 1999 р. зазначалося, що зараз Македонія як етноцентриська держава функціонує в інтересах титульного македонського етносу, дискредитизуючи албанське населення, тому вона повинна трансформуватися за формою «функціонального та культурного федералізму» [5, с. 1]. У цілому ж для албанських партій була несприйнятливою «міжетнічна філософія» трактування всіх громадян країни як «македонців». Оскільки, це означатиме асиміляцію албанської меншини та розчинення їхньої культури, та й «в Македонії – не всі ми македонці» [2, с. 2].

Відсутність консенсусу щодо вирішення міжетнічних проблем, тривалий час у Зборах РМ гальмувало прийняття наступних законів: «Про суди та прокуратуру», «Про трансформацію суспільної власності», «Про громадянство», «Про народження і власне ім'я», «Про паспорт громадянина», «Про оборону і місцеве самоврядування», «Про територіальний поділ країни» та ін.

Одним з питань, яке спричиняло міжетнічну напругу в країні була система освіти. І хоча нацменшини отримали право навчатися на рідній мові, що поширювалося на початкову і середню освіту, але динаміка зростання чисельності населення випереджувала реальне становище у цій сфері. До того ж у законодавстві країни не знайшло відображення положення стосовно мови викладання та організації навчального процесу у вищих навчальних закладах, тому таке становище повинно було компенсуватися створенням державного албанського університету.

Албанські місцеві громади Тетово, Гостивару і Дебару 25 жовтня 1994 р. звернулися до уряду з вимогою відкриття університету з албанською мовою викладання в Тетово. Незважаючи на офіційну заборону македонської влади, ув'язнення ректора та відомого албанського ідеолога Ф. Сулеймана, 16 лютого 1995 р. університет в Тетово було відкрито [28, р. 45].

Запровадження системи квотування для представників нацменшин при вступі до державних університетів та розширення курсів викладання мовами нацменшин стали причиною масових демонстрацій македонського студентства, яке протестувало створенню етнічно орієнтованої системи освіти як паралельно існуючої в державі. Зі свого боку албанці наполягали на прийнятті закону «Про вищу освіту» та легалізацію університету в Тетово [10, с. 3].

Скасування Конституційним судом у червні 1997 р. постанов місцевих общин Дебарі, Тетово і Гостивару про встановлення на постійній основі албанського і турецького (державних) прапорів перед міськими органами влади, викликало хвилю незадоволення. У сутичках з поліцією під час операції по демонтажу прапорів іноземних держав у цих населених пунктах загинуло декілька албанців, понад двадцять було поранено, а організаторів спротиву було заарештовано [27, р. 14].

В умовах, що склалися, уряд США взяв на себе зобов'язання гарантувати територіальну цілісність Македонії та збільшив чисельність свого військового контингенту до 500 осіб у складі підрозділу ООН (СПРООН). У грудні 1998 р. США надали військово-технічну допомогу Македонії у розмірі 14 млн дол. Після завершення терміну перебування місії СПРООН американські військові залишилися на території країни, а потім були включені до складу версифікаційної місії НАТО. У зв'язку з кризою в Косово в 1999 р. на прохання уряду Македонії в країні було розміщено 50-тисячний військовий контингент НАТО (КФОР).

Поступово на основі діалогу між представниками влади та меншин у країні стала відбуватися нормалізація міжетнічних відносин. З ініціативи президента країни К. Глігорова у листопаді 1997 р. політичними силами прийнята «Декларація про міжетнічні відносини», на основі якої планувалося започаткувати діалог з питань налагодження міжетнічних відносин. Цьому сприяла також відміна закону про використання національних прапорів та звільнення ректора албанського університету в Тетово. За підсумками парламентських виборів 1998 р. був сфор-

мований коаліційний македонсько-албанський уряд (ВМРО – ДПМНС і ДПА), зусилля якого були спрямовані, в першу чергу, на виконання закону «Про амністію». Всього за підсумками амністії з місць ув'язнення було звільнено майже 800 осіб [13, с. 37].

Однак, зважаючи на військово-політичну кризу в Косово (1999), нормалізація албансько-македонських відносин виявилася досить крихкою. Так, в умовах одностайної підтримки дій НАТО в Косово, лідери ДПА вимагали від македонського уряду визнання Армії Визволення Косова (АВК). Косівська криза спричинила потік албанських біженців (від 240 до 370 тис.) до Македонії, внаслідок чого зросла кількість терактів, контрабанда зброї, наркотиків. Однак, незважаючи на це, країні вдалося зберегти політичну й економічну стабільність, хоча на початку 2000 р. там залишалося понад 20 тис. косовських біженців. У цих умовах від албанських місцевих органів стали надходити вимоги до македонської влади практичних змін конституційних положень і законодавства, які б надавали рівні права громадянам не як представникам різних етнічних громад, а як окремим юридичним суб'єктам [30, р. 8].

Завданням військових підрозділів НАТО в Косово було недопустити бойовиків АВК до Македонії. Однак, після збройних виступів бойовиків македонської «Визвольної Національної Армії» (ВНА), політичний радник КФОР Ш. Саліван порадив керівництву уряду Македонії «не застосовувати зброї проти албанських утворень» [3, с. 2]. Але після нападу в Тетово бойовиків ВНА на контингент ФРН, останній було виведено.

Причини міжетнічного конфлікту 2001 р. в Македонії значною мірою пов'язані із зовнішніми факторами. Одним з таких було виникнення албанської ВНА, що стало одним з наслідків підписання у лютому 2001 р. македонсько-югославського договору про кордони. Завдяки укладеній угоді були врегульовані спірні питання щодо перетину сербсько-македонського кордону. Однак, це викликало незадоволення у лідерів бойовиків АВК. Підписана угода забезпечувала охорону цієї частини кордону, що заважало отримати албанській мафії прибутки від контрабанди наркотиків і зброї. Розміщення поліції та підрозділів армії СРЮ у «зонах безпеки» навколо Косова вкрай негативно сприймалося албанським населенням по обидва боки кордону. Важливим чинником радикалізації вимог македонських албанців стало проведення виборів у Косово, які сприяли консолідації албанців цього регіону.

Події міжетнічного конфлікту 2001 р. в Македонії розпочалися збройними сутичками 4–5 березня між албанськими бойовиками і македонськими силами безпеки біля селища Тапушевці на кордоні Косова. На засіданні Ради Безпеки ООН 7 березня 2001 р. було підтримано заходи уряду Македонії, спрямовані на протидію насильства та дотримання чинного законодавства, а також підкреслювалося значення укладення македонсько-югославської угоди про демаркацію кордону та її термінову ратифікацію 1 березня 2001 р. Зборами РМ [20].

Керівництво НАТО 19 березня 2001 р. засудило виступи албанських військових угруповань проти македонської влади. Але в ніч на 22 березня добіг до кінця термін ультиматуму уряду Македонії щодо складання зброї та залишення албанськими бойовиками території країни [21, с. 2].

Для подолання міжетнічної кризи в Македонії на засіданні парламенту ЄС 28 березня 2001 р. було запропоновано низку політичних заходів, які передбачали: внесення необхідних змін до конституції щодо забезпечення прав усім громадянам; відкриття у вересні 2001 р. албанського університету в Тетово; прийняття законодавчих положень щодо організації місцевої влади, які передбачали залучення до неї албанського населення; створення на македонському телебаченні окремого албанського каналу; неприйнятність участі в переговорах з македонською владою бойовиків ВНА.

Діяльності албанських бойовиків сприяло надходження до їхнього керівництва необхідної інформації від офіцерів албанського походження, які обіймали ключові посади в македонській армії. Про це стало відомо після відставки у липні 2001 р. начальника генштабу македонської армії. 22 травня лідери ДПА (А. Джафері) і ПДП (І. Імері) на таємній зустрічі (Косово) з керівництвом ВНА (А. Ахметі) в Призрені підписали угоду «Про спільні дії», в якій містився пункт про підтримку вимог албанських бойовиків.

Завдяки діям збройних сил Македонії та активній позиції представників ЄС в країні вдалося призупинити розгортання збройного конфлікту. Проте, після відновлення під тиском НАТО і ЄС двосторонніх контактів, угоду між албанськими партіями та бойовиками вдалося розірвати. У свою чергу, лідери провідних македонських партій (Л. Георгієвський, Б. Цвенковецький) підписали спільну заяву про перспективи подолання міжетнічного конфлікту.

Переговорний процес щодо шляхів виходу з міжетнічної кризи став відбуватися навколо плану врегулювання кризи, запропонованого президентом Македонії Б. Трайковським, який передбачав: припинення вогню; надання амністії албанським бойовикам; забезпечення представництва македонських албанців в органах державної влади. Була досягнута домовленість про відновлення водопостачання для населення міста Куманово.

Для зміцнення боєздатності македонської армії уряд здійснив закупку в Україні чотирьох бойових гелікоптерів (МІ -24) та чотирьох бомбардувальників (СУ-25) [22, с. 1]. У середині червня 2001 р. президент Македонії Б. Трайковський погодився на внесення змін до конституції країни, в яких передбачалося визнання албанців державотворчою нацією.

Наприкінці червня 2001 р. відновилися бойові дії між албанськими бойовиками та підрозділами служби безпеки Македонії. Під час наради в Люксембурзі міністри закордонних справ країни ЄС зажадали від македонського уряду припинення вогню та поновлення мирного діалогу з албанцями. До Македонії було направлено делегацію ЄС у складі Ф. Летарра, Р. Бадінтера та верховного комісара ОБСЄ М. Ван Дер Стула. Водночас від Македонії вимагали «добитися прогресу у справі надання більших прав і свобод албанській нацменшині» [8, с. 2].

За сприяння посередників ЄС наприкінці липня 2001 р. албанські політичні партії та албанські бойовики погодилися на запропоновані представниками ЄС умови припинення протистояння: албанська мова повинна набути статусу державної, в регіонах, де албанці складатимуть не менше 25 % населення. В Охриді при посередництві керівництва ЄС 6 серпня 2001 р. була укладена угода про мирне вирішення міжетнічного конфлікту, згідно якій албанцям були надані можливості формування місцевої поліції, підпорядкованої МВС, а не місцевим органам влади.

Однак, незважаючи на домовленості, 8 серпня 2001 р. албанські бойовики порушили перемир'я та здійснили напад на військову колону, що привело до загибелі десяти македонських солдат. У ніч на 9 серпня у Скоп'є і Прілепу відбулися акції протесту македонців, які розгромили магазини албанців, спалили мечеть, а македонська влада наказала приступити до знищення угруповань албанських бойовиків. У результаті нападу 12 вересня албанських бойовиків в селищі Требош (північ Македонії) на загін македонських поліцейських були вбиті і поранені.

Рада безпеки ООН закликала уряд Македонії вжити необхідні заходи для забезпечення миру в країні. Наприкінці серпня 2001 р. в Скоп'є македонські постраждали внаслідок збройного конфлікту блокували будівлю парламенту, який так і не зміг приступити до обговорення конституційних поправок про розширення прав албанців. Учасники акції виступали проти позиції уряду, який під тиском НАТО пішов на значні поступки албанцям.

Керівництво ЄС збільшило (на 10 осіб) кількість своїх спостерігачів. Проте, в результаті домовленостей стало можливим введення до країни понад 3 тис. вій-

ськових країн НАТО, які згідно плану операції «Основний врожай» повинні були здійснювати контроль за добровільним складанням зброї албанськими бойовиками. У ході операції було здано 3875 одиниць вогнепальної зброї [1, с. 102].

Прийняттям 16 листопада 2001 р. поправок до конституції РМ міжетнічний конфлікт було «де-юре» припинено. Статус державотворчої нації отримали поряд з македонцями албанці, турки, серби, боснійці та інші нацменшини. Албанська мова стала офіційною в тих населених пунктах, де проживали понад 20 % албанців, використання її набуло дозволу і в парламенті [24, с. 37].

Бібліографічні посилання

1. Албанський фактор кризиса на Балканах / отв. ред. Е. Ю. Гуськова. – М., 2003 – С. 102.
2. Албанскиот универзитет противоуствен // Нова Македонија. – 1994, 12 декабри. – С. 2.
3. Албанцы откалывают часть от Македонии // Независимая газета. – 2001. – 3 янв. – С. 2.
4. **Андов С.** На мо ј начин / С. Андов. – Скопје, 2002. – С. 12
5. Во Македонија сете не сме македонци // Нова Македонија. – 1999. – 6–7 март. – С. 1.
6. **Денфорт Л.** Македонський конфлікт / Л. Денфорт. – Скоп'є, 2003. – С. 219.
7. Дневник // Скопје. – 2000. – 22 мај. – С. 1.
8. Евросоюз ставит ультиматум Македонии // Независимая газета. – 2001. – 27 июля. – С. 2.
9. За почеток универзитет, за крај – федерација // Утрински весник. – 1999. – 29 октомври. – С. 1.
10. Законот помине – розликите останаа // Нова Македонија. – 1997. – 31 јандари. – С. 3.
11. Конституција Републики Македонија. – Скопје, 1991. – С. 158.
12. **Лазаревски П.** Програмско-политичките ориентните парламентарни партии и навкладата по привите повекепарти скиизбори во Македонија / П. Лазаревски. – Скопје, 1992. – С. 165.
13. **Матевски М.** Промени што ја обезличија Македонија / М. Матевски. – Скопје, 2001. – С. 37.
14. **Мирчески С.** Алманах на Република Македонија / С. Мирчески. – Скопје, 1998. – С. 41.
15. **Мојановський Ц.** Летопис на македонська демократија / Мојановський. – Скопје, 2001. – С. 241.
16. Нова Македонија. – 1990. – 9 поем ври. – С. 3.
17. Нова Македонија. – 1990. – 10 септем ври. – С. 3.
18. Нова Македонија – 1994. – 28 јени. – С. 3.
19. Признавање на државноста на албанците // Нова Македонија. – 1994. – С. 3.
20. Стенограма 4290 засідання Ради Безпеки ООН. – 2001 – 7 березня // Офіційний сайт ООН: www.un.org.
21. Ультиматум нацменшин боевикам // Независимая газета. – 2001. – 23 марта. – С. 2.
22. Украина вооружает Македонию // Независимая газета. – 2001. – 5 июля. – С. 1.
23. Упорната борба за уставниот концент – неопходност // Нова Македонија. – 1994. – 14 февруари. – С. 2.
24. Уставот на Република Македонија. Преамбула // Служебен весник на Република Македонија. – Скопје, 2002. – № 34. – С. 37.
25. Хронологија 1990–1998. – Скопје, 2000. – С. 6.
26. **Цаца Г.** Положбата и привата на националности те во Република Македонија / Г. Цаца // Згодини по Уставост. – Скопје, 2003. – С. 49.
27. EEN, London 1997, vol. 11. № 14. – P. 14.
28. The Economist. – London, 1996. – 6 april. – P. 45.
29. The state of world's refugees 2000. – Geneva, 2001. – P. 235
30. United States Institute of Peace. Speciab Report – Makedonia: Prevention Can Work // Washington Post. – 2000. – 27 March. – P. 8.

Надійшла до редколегії 07.12.2009.